

Üniversite Öğrencilerinin Engelli Bireylere Yönelik Tutumları ve Sosyal Beğenirlik Düzeyleri*

Attitudes toward the Disabled and Social Desirability among University Students*

Zümrüt GEDİK, Huriye TOKER

ÖZ

Bu çalışmanın amacı üniversite öğrencilerinde engelli bireylere yönelik tutumlar ile sosyal beğenirlik arasındaki ilişkiyi ele almak ve engelli bireylere yönelik tutumları sosyodemografik değişkenler açısından incelemektir. İzmir'in çeşitli üniversitelerinde öğrenim gören 190 öğrenci araştırmacılar tarafından hazırlanan sosyodemografik bilgi formunu, Engellilere Yönelik Tutum Ölçeğini ve Sosyal Beğenirlik Ölçeğini doldurmuştur. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda sosyal beğenirlik puanının Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği alt boyutlarından "duyarlılık" ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği toplam puan ortalamalarına bakıldığında, kadınların erkeklere göre engellilere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Bir diğer bulgu, vakıf üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin sosyal beğenirlik düzeylerinin, devlet üniversitesi öğrencilerine göre daha yüksek olduğu yönündedir. Son olarak, devlet üniversitesinde öğrenim gören öğrencilerin Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği "kaynak dağıtım" alt ölçek puanlarının vakıf üniversitesinde öğrenim gören öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bir diğer deyişle devlet üniversitesi öğrencileri, engellilere ayrılan kaynaklar hakkında vakıf üniversitesi öğrencilerine göre daha olumlu tutumlara sahiptirler. Çalışmada elde edilen bulgular ilgili literatür ve sosyal engellilik modeli ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Engelli bireyler, Engellilik, Sosyal beğenirlik, Üniversite öğrencisi

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate the association between attitudes toward the disabled and social desirability among university students as well as examining attitudes toward the disabled based on sociodemographic characteristics. A total of 190 students who were studying at various universities in Izmir completed the sociodemographic information form prepared by the researchers, the Attitudes Toward the Disabled Scale, and the Social Desirability Scale. According to statistical analyses, the social desirability score correlated only with the "compassion" subscale of the Attitudes Toward the Disabled Scale. Total scores indicated that females had more positive attitudes toward the disabled compared to males. Participants who were studying at foundation universities had higher social desirability scores compared to those studying at public universities. Finally, state university students scored higher on the "resource distribution" subscale of the attitudes toward the disabled scale compared to foundation university students, meaning that state university students had attitudes that were more positive toward resource allocation for the disabled.

Keywords: Disabled persons, Disability, Social desirability, University students

*Bu çalışma 1. Engellilik Araştırmaları Kongresi'nde (24-25 Kasım 2016, İstanbul, Türkiye) sunulmuştur.

*This study was presented at the 1st Disability Studies Congress (24-25 November 2016, Istanbul, Turkey).

Zümrüt GEDİK (✉)

ORCID ID: 0000-0003-3275-3413

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, Türkiye
İzmir Kâtip Çelebi University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Psychology, İzmir, Turkey
zumrut.gedik@gmail.com

Huriye TOKER

ORCID ID: 0000-0002-7462-644X

Yaşar Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, İzmir, Türkiye
Yaşar University, Faculty of Communication, Department of Public Relations and Advertising, İzmir, Turkey

Geliş Tarihi/Received : 28.09.2017

Kabul Tarihi/Accepted : 01.11.2017

GİRİŞ

“Engellilik” yeti kaybı olan bireylerin, olumsuz tutumlar veya yetersiz sosyal destek gibi kişisel faktörler ve çevresel faktörler (örn. erişilebilirlikle ilgili sorunlar) ile olan etkileşimini ifade etmektedir (“World Health Organization [WHO]”, 2016). Bu tanıma göre engellilik, kişilerin yaşadığı fiziksel ve sağlıkla ilgili sorunlara karşılık gelmeyip sosyal bir olgu olarak düşünülmelidir. Engellilik kavramına yönelik bu yaklaşım, ilk kez 1970’li yıllarda ortaya atılan sosyal engellilik modeli ile ivme kazanmıştır (Barnartt & Altman, 2001). Sosyal engellilik modelinin savunucuları, yeti kaybı olan bireylerin yaşadığı olumsuzlukların toplum dışı bırakılmaktan ve toplumsal baskıdan ileri geldiğini varsaymaktadır. Bir diğer deyişle, engelli bireylerin yaşadığı sorunlar, bedenlerindeki bir eksiklikten ya da bozukluktan kaynaklanmamaktadır. Bu anlamda, sosyal engellilik modeli geleneksel tıbbi modellerle çatışmakta olup, engelli bireyler söz konusu olduğunda tıbbi tedavi veya rehabilitasyona yapılan güçlü vurgu yerine daha çok toplumsal değişime odaklanılması gerektiğini ileri sürmektedir (Barnes, 1991; Haegele & Hodge, 2016).

Dünya Sağlık Örgütü tüm dünyada bir milyardan fazla kişinin bir tür engeli sahip olduğunu ve bu oranın dünya nüfusunun yaklaşık %15’ine tekabül ettiğini bildirmektedir (WHO, 2016). Ülkemizde 2011 yılında yapılan bir araştırmaya göre, toplumumuzdaki engelli bireylerin oranı %6.6’dır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2015). Hem dünya genelinde, hem de ülkemizde engelli bireylerin yaşamın tüm alanlarına katılımının sağlanması hususunda önemli adımlar atılmış olsa da, engelli bireylerin toplumdaki herhangi bir insan gibi kabul görmeleri ve engel durumları yüzünden önyargıyla karşılaşmamaları henüz çok olanaklı görünmemektedir. Engelli bireylerin yaşamlarındaki en önemli stres kaynağının, olumsuz toplumsal tutumlar olduğu bildirilmiştir (Voh, 1993). Sosyal psikolojik bir perspektiften bakıldığında, olumsuz toplumsal tutumlar ile engelli bireyleri korkulacak, acınacak veya topluma katkı sağlayamayacak kişiler olarak lanse eden stereotipik yaklaşımlar, engelli bireylerin toplumla bütünleşmelerini oldukça zorlaştırmaktadır (Antonak & Livneh, 2000; Brandes & Crowson, 2009). Söz konusu toplumsal tutumların belirli aralıklarla araştırılması ve ne düzeyde olduğunun saptanması, engelli bireylere yönelik önyargıları ve ayrımcılığı azaltmanın ilk adımı olup (Marks, 1997), daha kapsayıcı ve kabul edici bir toplum yapısı inşa etme yönünde uygulanacak sosyal politikaların ve sosyal değişimin hayata geçirilmesinde oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir (Schwartz & Armony Sivan, 2001). İlaveten, sosyal engellilik modeli bağlamında düşünüldüğünde, bireylerin sahip olduğu engellilere yönelik olumsuz tutumlar, engellilerin muzdarip olduğu toplumsal dışlanmayı oluşturan dinamiklerden bir tanesi olarak ele alınabilir ve incelenebilir.

Engelli bireylere yönelik tutumların incelendiği çalışmalara bakıldığında, çoğu çalışmada engellilere yönelik olumsuz tutumların beklenenden daha yaygın ve yüksek seviyede olduğu görülmektedir (Downs & Williams, 1994; Hunt & Hunt, 2000; Tervo & Palmer, 2004). Örneğin Chen ve ark. (2002) Amerikalı, Tayvanlı ve Singapurlu üniversite öğrencilerinin

engelli bireylere yönelik genel tutumlarını ve romantik ilişki/evlilik bağlamında engellilere yönelik tutumlarını ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda Amerikalı öğrencilerin, kadın öğrencilerin ve engelli aile üyesine veya arkadaşına sahip olan öğrencilerin anlamlı düzeyde daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca yine Amerikalı öğrencilerin ve kadın öğrencilerin romantik ilişki/evlilik bağlamında engelli bireylere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olduğu bulunmuştur. Au ve Man (2006) ise Hong Konglu sağlık profesyonellerinin ve öğrencilerinin engelli bireylere yönelik tutumlarını incelemiştir. Yazarlar engellilere yönelik tutum puanlarının göreceli olarak düşük olduğunu, sağlık profesyonellerinin öğrencilere kıyasla daha olumlu tutumlar sergilediğini ve sağlık alanında (fizyoterapi, uğraşı terapisi, sosyal hizmet ve hemşirelik) en olumsuz tutumların hemşirelerde görüldüğünü saptamışlardır.

Sosyal beğenirlik, insanların davranışlarını etkilediği bilinen ve bir kişilik boyutu olarak ele alınan bir değişkendir. Tutumlar ise bir insanın belli bir konuda nasıl davranacağını belirleyen düşünce, inanç ve duygular bütünüdür (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2017). Sosyal beğenirlik, herhangi bir konuyla ilgili gerçek tutumları maskeleyebilir. Dolayısıyla tutum araştırmalarında, katılımcıların sosyal açıdan beğenilen veya kabul edilen cevaplar verme eğiliminin değerlendirilmesi son derece önemlidir. Aksi takdirde, ölçülen tutuma ilişkin bulguların geçerliliği tartışmalı olacaktır. Literatürde engellilere yönelik önyargılı tutumların ele alındığı çalışmalar söz konusu olduğunda, şaşırtıcı şekilde söz konusu tutumların sosyal beğenirlikle ilişkisini inceleyen araştırma sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Oysa engellilere yönelik olumlu tutumların kökeninde sosyal açıdan beğenilir olma ve kabul görme arzusu yatıyor olabilir. Böyle bir durumda, ilk bakışta olumlu gibi görünen tutumlar yüzeysel kalacak, davranışa veya eyleme dönüşmeyecektir. Literatürde engellilere yönelik tutumlar ve sosyal beğenirlikle ilgili ilk çalışma Feinberg (1967) tarafından yürütülmüştür. Feinberg’in (1967) çalışmasında sosyal beğenirlik düzeyi yüksek olan üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının da daha olumlu olduğu görülmüştür. Bir diğer deyişle engellilere yönelik olumlu tutumlar içselleştirilmemiş olup sosyal açıdan beğenilme arzusuyla ilintili görünmektedir. Yazbeck, McVilly ve Parmenter (2004) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise Avustralyalı öğrencilerin, engellilik alanında çalışan profesyonellerin ve genel popülasyonun zihinsel engelli bireylere yönelik tutumları ve sosyal beğenirlik düzeyleri incelenmiştir. Çalışmada öğrencilerin ve engellilik alanında çalışan profesyonellerin genel popülasyona göre daha olumlu tutumlar sergilediği ve sosyal beğenirliği düşük, daha genç, daha eğitilmiş, engelli bireyler hakkında bilgi sahibi olan ve engelli bireylerle düzenli olarak görüşen kişilerin de benzer biçimde daha olumlu tutumlara sahip olduğu ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinde engelli bireylere yönelik tutumlar ile sosyal beğenirlik arasındaki ilişkiyi ele almaktır. Çalışmanın ikinci amacı, engelli bireylere yönelik tutumları cinsiyet, yaş, üniversite türü (devlet/vakıf), anne baba eğitim düzeyi ve ailede engelli birey olup olmayışı açısından incelemektir. Buna göre bu çalışmanın araştırma soruları aşağıdaki gibidir:

1. Sosyal beğenirlik düzeyi arttıkça engelli bireylere yönelik tutum puanları da olumlu yönde artış göstermekte midir?
2. Engelli bireylere yönelik tutumlar cinsiyetler arasında farklılaşmakta mıdır?
3. Yaş arttıkça engelli bireylere yönelik tutum puanları da olumlu yönde artış göstermekte midir?
4. Engelli bireylere yönelik tutumlar açısından devlet ve vakıf üniversitelerindeki öğrenciler farklılık göstermekte midir?
5. Engelli bireylere yönelik tutumlar anne baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
6. Engelli bireylere yönelik tutumlar ailede engelli birey olup olmayışına göre farklılık göstermekte midir?

YÖNTEM

Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için öncelikle İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kuruluna başvurulmuş ve etik onay alınmıştır. Çalışmaya İzmir'in devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören toplam 190 öğrenci katılmıştır. Örneklem seçimi için kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya katılan öğrencilerin yazılı olarak bilgilendirilmiş onamları alınmıştır. Sonrasında öğrencilere sınıf ortamında toplu olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan sosyodemografik bilgi formu, Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği (Dökmen, 2000) ve Sosyal Beğenirlik Ölçeği (Kozan, 1983) uygulanmıştır. Sosyodemografik bilgi formunda cinsiyet, yaş, öğrenim görülen üniversite, ailede engelli birey bulunup bulunmadığı, annenin eğitim durumu ve babanın eğitim durumu ile ilgili sorular yer almaktadır. Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği (EYTÖ) Dökmen (2000) tarafından geliştirilmiş olup 30 maddelik beşli Likert tipi bir tutum ölçeğidir. EYTÖ'nün "duyarlılık" (13 madde), "kaynak dağıtım" (4 madde) ve "toplumsal değerler" (13 madde) olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 150 ve en düşük puan 30'dur. Yüksek puanlar daha olumlu tutumlara işaret etmektedir. Sosyal Beğenirlik Ölçeği (SBÖ) ise Kozan (1983) tarafından geliştirilmiş olup doğru-yanlış şeklinde işaretlenen 20 maddeden oluşmaktadır. Sosyal beğenirlik yönünde verilen her cevap için bir puan verilmekte ve yüksek puanlar sosyal beğenirlik eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir. SBÖ'den alınabilecek puanlar 0-20 arasında değişmektedir. Ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 20.0 programı ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel analizlerde bağımsız gruplar t-testi ve Pearson korelasyonu, örneklem sayı-

sının düşük olduğu karşılaştırmalarda ise parametrik olmayan Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis testleri kullanılmıştır.

Örneklem betimleyici özelliklerine bakıldığında katılımcıların %50.5'inin erkek (n = 96), %49.5'inin ise kadın (n = 94) olduğu görülmektedir. Katılımcıların %58.9'u devlet (n = 112), %41.1'i vakıf üniversitelerinde (n = 78) okumaktadır. Ailesinde engelli birey bulunan katılımcılar örneklemin %6.8'ini teşkil ederken (n = 13), %93.2'sinin (n = 177) ailesinde engelli birey bulunmamaktadır. Anne eğitim seviyesine bakıldığında %32.6'sının (n = 62) ilkökul mezunu, %32.1'inin (n = 61) lise mezunu, %15.3'ünün (n = 29) lisans mezunu, %10.5'inin (n = 20) ortaöğrenim mezunu, %4.7'sinin (n = 9) okuma yazma bilmediği, %3.7'sinin (n = 7) lisansüstü program mezunu ve %1.1'inin (n = 2) sadece okur-yazar olduğu bulunmuştur. Baba eğitim seviyesi incelendiğinde %31.6'sının (n = 60) lise mezunu, %30'unun (n = 57) lisans mezunu, %22.1'inin (n = 42) ilkökul mezunu, %11.6'sının (n = 22) ortaöğrenim mezunu, %2.6'sının (n = 5) lisansüstü program mezunu, %1.1'inin (n = 2) okuryazar olduğu ve %1.1'inin (n = 2) okuma yazma bilmediği belirlenmiştir. Son olarak, katılımcıların yaş ortalaması 22.04'tür (SS = 1.90).

BULGULAR

Araştırmanın sürekli değişkenlerini oluşturan yaş, Sosyal Beğenirlik Ölçeği (SBÖ) toplam puanı ve Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği (EYTÖ) toplam ve alt ölçek puanlarına dair ortalamalar, standart sapmalar ve sürekli değişkenler arasındaki Pearson korelasyonları Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre SBÖ puanı sadece EYTÖ'nün duyarlılık alt ölçeği ile ilişkilidir ($r = .14, p < .05$). Yaş değişkeni ise ölçek puanlarıyla ilişkili değildir.

SBÖ toplam puanlarının ve EYTÖ toplam ve alt ölçek puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar t-testiyle incelenmiştir. Kadınların engellilere yönelik tutumlar toplam puan ortalaması erkeklerden daha yüksek olmakla birlikte ($t(188) = 3.80, p < .000$), sosyal beğenirlik puan ortalamaları da daha yüksektir ($t(188) = 2.38, p < .05$). EYTÖ alt ölçekleri açısından incelendiğinde, kaynak dağıtım alt ölçek puanları cinsiyetler arasında farklılık göstermezken duyarlılık ($t(188) = 4.05, p < .000$) ve toplumsal değerler alt ölçek puanları ($t(188) = 3.71, p < .000$) kadınlarda anlamlı olarak daha yüksektir.

Vakıf ve devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilerin SBÖ toplam puanları ve EYTÖ toplam ve alt ölçek puanları bağımsız gruplar t-testiyle karşılaştırılmıştır. Buna göre vakıf üniversitesi öğrencilerinin SBÖ toplam puanları devlet üniversitesi öğren-

Tablo 1: Yaş, SBÖ ve EYTÖ Puanlarına Dair Korelasyonlar, Ortalamalar ve Standart Sapmalar

Ölçüm	1	2	3	4	5	6	Ort.	SS
1. Yaş	1	.04	.03	.01	.11	-.06	22.04	1.90
2. EYTÖ Toplam		1	.95**	.94**	.75**	.11	121.93	24.37
3. EYTÖ Duyarlılık			1	.84**	.62**	.14*	53.19	11.06
4. EYTÖ TD				1	.58**	.14	51.96	10.50
5. EYTÖ KD					1	-.06	16.77	5.32
6. SBÖ						1	11.31	3.48

* $p < .05$, ** $p < .01$

EYTÖ: Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği, **TD:** Toplumsal değerler alt ölçeği, **KD:** Kaynak dağıtım alt ölçeği, **SBÖ:** Sosyal Beğenirlik Ölçeği.

cilerinden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur ($t(188) = 3.68, p < .000$). EYTÖ toplam puanları, duyarlılık alt ölçek puanları ve toplumsal değerler alt ölçek puanları arasında anlamlı farka rastlanmazken devlet üniversitesi öğrencilerinin kaynak dağıtımını alt ölçek puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur ($t(188) = -2.37, p < .05$).

EYTÖ toplam ve alt ölçek puanlarının anne ve baba eğitim seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Kruskal Wallis testi ile incelenmiştir. Buna göre EYTÖ toplam ve alt ölçek puanları anne ve baba eğitim seviyesine göre anlamlı farklılık göstermemiştir. Son olarak, EYTÖ toplam ve alt ölçek puanlarının ailede engelli birey bulunup bulunmayışına göre karşılaştırılması Mann-Whitney U testi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Analiz sonucunda ailesinde engelli birey bulunan ve bulunmayan katılımcıların EYTÖ toplam ve alt ölçek puanlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı üniversite öğrencilerinin engellilere yönelik tutumları ile sosyal beğenirlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, sosyal beğenirlik toplam puanının engellilere yönelik tutumlar toplam puanıyla anlamlı bir ilişkisi olmadığı görülmüştür. Bu bulgudan yola çıkarak, üniversite öğrencilerinde engelli bireylere yönelik genel tutumların sosyal beğenirlikle bağlantılı olmadığı söylenebilir. Yani öğrencilerin bildirdiği olumlu tutumlar sosyal açıdan beğenilme kaygısından görece arınıktır. Bu sevindirici bir bulgudur. Öte yandan, engellilere yönelik tutum ölçeğinin duyarlılık alt ölçek puanlarının sosyal beğenirlikle pozitif yönde anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmüştür. Söz konusu ilişkiye ait korelasyon katsayısı düşük olmakla birlikte, engelli bireylere yönelik duyarlılığın sosyal beğenirlik düzeyindeki artışla bağlantılı olduğu söylenebilir. Engellilere yönelik tutumlar ve sosyal beğenirlik arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma bulunmasına rağmen, tutum araştırmaları bize insanların dezavantajlı gruplarla ilgili duygu ve düşüncelerini bildirirken, gerçekte olduğundan daha pozitif tutumlar sergileyebildiklerini ve bu olgunun sosyal beğenirlik kazanma eğilimiyle yakından ilintili olduğunu göstermiştir (Nederhof, 1985). Yüksek sosyal beğenirlik düzeyiyle birlikte artış gösteren tutum puanlarının yanıltıcı bir tablo sunacağı unutulmamalıdır.

Çalışmada kullanılan duyarlılık alt ölçeğinde yer alan maddelere bakıldığında, bu maddelerin daha çok engelli bireylerle iletişim kurma, engelli bireylerle evlilik, engelli bireylerden korkma, kaçınma ve engelli bireyler için üzüntü duyma ile ilgili duygusal ifadeleri kapsadığı görülmektedir. Çalışma örnekleminde engelli bireylere karşı hissedilen korku, kaçınma ve acıma gibi istenmedik duyguların, sosyal açıdan beğenilmeme kaygısıyla gerçekte olduğundan daha düşük düzeyde bildirildiği söylenebilir. Bu bulgu, toplumsal tutumlar ve engelli bireylerin kendilik kavramları arasındaki etkileşimi ele alan damgalama modeli (Goffman, 1963) bağlamında düşünüldüğünde, olumsuz duygusal tutumlarla karşılaşan engelli bireylerin kendilik kavramlarının bundan olumsuz etkileneceği ve bu toplumsal tutumların engelli bireylerde anlamlı düzeyde stres yaratacağı sonucuna ulaşılabilir. Bu durumun önüne geçmek için, top-

lumdaki insanların engelli bireylerle bir araya gelerek iletişim kurmalarını kolaylaştıran yaklaşımlar benimsenmelidir. Buna paralel olarak ilgili literatürde engelli bireylerle iletişim içinde olan bireylerin bu kişileri ötekileştirmedikleri ve engellilere yönelik olumlu tutumlara sahip oldukları bildirilmiştir (Krahé & Altwasser, 2006; Slevin & Sines, 1996). Engelli bireylerin toplumsal yaşamda daha aktif ve geniş yer tutmasının toplumun engellilik algısını daha iyiye götüreceği düşünülmektedir. Araştırmamız üniversite öğrencileriyle yürütülmüştür ve elde edilen sonuçlar bu grubun tutumlarını yansıtmaktadır. Dolayısıyla, çalışma bulgularına dayanarak ülkemizdeki üniversitelerin engelli öğrenci birimlerinin uygulamalarına yönelik önerilerde bulunulabilir. Birimler, engelli öğrencilerin kampüs içindeki ve dışındaki sosyal ve akademik hayatta daha etkin olmalarına ve diğer öğrencilerle iletişim kurarak bütünleşmelerine destek olmak için kültürel ve sosyal faaliyetler düzenleyebilir veya bu türden çalışmaların yaygınlaştırılmasına katkıda bulunabilir.

Bu çalışmada katılımcıların engellilere yönelik tutumlarına dair puan ortalamalarının göreceli olarak yüksek olduğu söylenebilir. Çalışmada kullanılan Engellilere Yönelik Tutum Ölçeğinin ülkemizde öğrenim gören hemşirelik ve tıp fakültesi öğrencilerine uygulandığı bir diğer çalışmada da benzer toplam ve alt ölçek puanları elde edilmiştir (Şahin & Akyol, 2010). Dolayısıyla ölçek puanlarına dair betimleyici bulgularımızın mevcut literatür ile tutarlı olduğu ifade edilebilir. Şahin ve Akyol (2010)'un çalışmasında engellilere yönelik tutum puanları kadın öğrencilerde anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Chen ve ark. (2002) ve Martin ve ark. (2005) da kadın öğrencilerin erkeklere oranla engelli bireylere yönelik daha olumlu tutumlar sergilediğini bildirmiştir. Bizim çalışmamızda da engellilere yönelik tutumlar toplam puanı ile duyarlılık ve toplumsal değerler alt ölçek puanları kadınlarda daha yüksek bulunmuştur. Bulgular literatürle tutarlılık göstermektedir. Kadınların erkeklere kıyasla engelli bireylere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olması, toplumumuzda kadına yüklenen şefkat ve anaçlık gibi özelliklerle açıklanabilir. Ayrıca maalesef birçok toplumda halen kadınlar dezavantajlı bir grup olarak görülmektedir. Dolayısıyla dezavantajlı bir grup olarak düşünülebilecek kadınların, başka bir dezavantajlı grup olan engelli bireylere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olması da akla yatkın görünmektedir. Ancak çalışmamızda kadınların sosyal beğenirlik düzeylerinin erkeklerden daha yüksek bulunduğu da unutulmamalı ve cinsiyetler arasında elde edilen fark dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir.

Bu çalışmada vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin engelli bireylere yönelik tutumları ve sosyal beğenirlik düzeyleri arasındaki farklılıklar incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda, vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilerin sosyal beğenirlik düzeyleri devlet üniversitelerinde okuyan öğrencilere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu şaşırtıcı olmakla birlikte, vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler arasındaki sosyoekonomik durum farklılıkları ile ilişkili olabilir. Öte yandan, vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin toplam engelli bireylere yönelik tutum puanları, duyarlılık alt ölçek puanları ve sosyal değerler alt ölçek puanları arasında anlamlı farka rastlanmaz iken,

kaynak dağılımı alt ölçeğinde devlet üniversitesi öğrencileri daha yüksek puan almışlardır. Bir diğer deyişle, engelli bireylere yönelik genel tutumlar öğrenim görülen üniversite türüne göre değişmemektedir ancak engelli bireylere ayrılan kaynaklar ve harcamalar konusunda iki grup arasında fark vardır. Devlet üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin engelli bireylere ayrılan kaynaklar konusunda daha olumlu tutumlara sahip olduğu görülmektedir. Bu farkın altında yatan etmenlerin daha iyi anlaşılabilmesi için, konuyla ilgili daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmada engelli bireylere yönelik tutumların anne baba eğitim düzeyine ve ailede engelli birey bulunup bulunmayışına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Genel olarak bu bulgunun literatürle uyumlu olmadığı söylenebilir. Yapılan çok sayıda çalışma engelli bireylerle düzenli temasın ve iletişimin daha olumlu tutumlarla ilişkili olduğunu gösterirken (Au ve Man, 2006; Şahin ve Akyol, 2010), çalışmamızda bu sonucu destekleyen bulgular elde edilmemiştir. Çalışma bulgularımızın literatür ile uyumsuz olması, ailesinde engelli birey bulunan katılımcıların çok düşük sayıda olmasından ve parametrik olmayan istatistiksel analizler kullanılmasından kaynaklanıyor olabilir. İleride bu konuyla ilgili yapılacak araştırmalarda, daha geniş örneklem gruplarıyla çalışılarak daha güçlü istatistiksel analizler kullanılabilir. Son olarak yaş değişkeninin engelli bireylere yönelik tutumlarla ilişkili olmadığı bulunmuştur. Oysa literatürde daha genç üniversite öğrencilerinin engelli bireylere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olduğu bildirilmektedir. Çalışmamızda benzer sonuçlar elde edilememesi, örneklemin yaş aralığının sınırlı olmasıyla açıklanabilir.

Her çalışmada olduğu gibi, bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki çalışmada yer alan örneklemin temsil gücüyle ilgilidir. Örnekleminiz sadece İzmir’de öğrenim gören ve kolayda örnekleme yöntemiyle erişilen katılımcılardan oluşmuştur. Bu nedenle çalışmadan elde edilen bulguların ülkemizdeki tüm üniversite öğrencilerine genellenmesinden söz edilemez. Yine örneklemin nitelikleriyle ilgili bir diğer sınırlılık, ailesinde engelli birey bulunup bulunmama ve anne baba eğitim düzeyi değişkenlerinde her bir hücrede 40’ın altında vaka bulunmasıdır. Bu durum, ilgili istatistiksel karşılaştırmaların yapılmasını ve yorumunu güçleştirmiştir.

SONUÇLAR

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin sosyal beğenirlik düzeylerinin engelli bireylere yönelik genel tutumlarla ilişkili olmadığı bulunmuştur. Elde edilen genel tutum puan ortalamasının görece yüksek olduğu ve örneklemin sosyal açıdan beğenilme arzusundan bağımsız biçimde engellilere yönelik olumlu tutumlara sahip olduğu söylenebilir. Bu sevindirici bir bulgudur. Sosyal beğenirlik genel tutumlarla ilişkili olmasa da, engelli bireylere yönelik duyarlılık ve duygularla ilintili olduğu görülmüştür. Sosyal engellilik ve damgalama modelleri çerçevesinde düşünüldüğünde, engelli bireylere yönelik yetersiz duyarlılığın bu bireylerin topluma katılımını zorlaştırma potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Bu noktadan hareketle üniversitelerin engelli öğrenci birimlerinin engelli öğrencilerin diğer öğrencilerle iletişimini ve bütünleşmesini pekiştirecek türden faaliyetler ve

çalışmalar yürütmesine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Dahası bu uygulamalar, engelli öğrencilerle iletişim kurma motivasyonunun sosyal açıdan beğenilme arzusunun önüne geçmesini sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Eğitim öğretime yeni başlayan her engelli öğrenci için engelli olmayan bir “mentor” atanması ve böylelikle öğrencilerin toplumun gözü önünde olmayan birebir ilişkiler kurmasının sağlanması buna örnek olarak önerilebilir. Birimler aynı zamanda bu çalışmada görülen engelli bireylere yönelik tutumlardaki cinsiyet ve üniversite türü farklılıklarını da planlayacakları etkinliklerde göz önünde bulundurarak daha olumsuz tutumlara sahip olduğu saptanan grupları sürece dahil edebilirler. Son olarak, sosyal psikolojik bir perspektiften, üniversiteler bünyesinde engellilere yönelik tutum bileşenlerinin (bilişsel, duygusal ve davranışsal tutum bileşenleri) ele alındığı psikoeğitim programlarının yürütülmesi önerilebilir. Bu yolla katılımcıların hangi tutum bileşenlerinin olumsuz olduğu saptanabilir ve çeşitli senaryolara verilen tepkilerin tartışıldığı ve empati odaklı rol canlandırmaların yapıldığı grup çalışmalarlarıyla toplumsal tutumlarda değişim yaratılabilir.

KAYNAKLAR

- Antonak, R., & Livneh, H. (2000). Measurement of attitudes towards persons with disabilities. *Disability and Rehabilitation, 22*, 211-224.
- Au, K. W., & Man, D. W. (2006). Attitudes toward people with disabilities: A comparison between health care professionals and students. *International Journal of Rehabilitation Research, 29*, 155-160.
- Barnart, S. N., & Altman, B. M. (2001). *Exploring theories and expanding methodologies: Where we are, and where we need to go?* London: Emerald Group Publishing Limited.
- Barnes, C. (1991). *Disabled people in Britain and discrimination*. London: Hurst and Co.
- Brandes, J. A., & Crowson, H. M. (2009). Predicting dispositions toward inclusion of students with disabilities: The role of conservative ideology and discomfort with disability. *Social Psychology of Education, 12*, 271-289.
- Chen, R. K., Brodwin, M. G., Cardoso, E., & Chan, F. (2002). Attitudes toward people with disabilities in the social context of dating and marriage: A comparison of American, Taiwanese, and Singaporean college students. *Journal of Rehabilitation, 68*(4), 5-11.
- Downs, P., & Williams, T. (1994). Student attitudes toward integration of people with disabilities in activity settings: A European comparison. *Adapted Physical Activity Quarterly, 11*, 32-43.
- Dökmen, Z. Y. (2000). Engellilere yönelik tutum ölçeği, geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. (bildiri). XI. Ulusal Psikoloji Kongresi, 20-22 Eylül, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Feinberg, L. B. (1967). Social desirability and attitudes toward the disabled. *Journal of Counseling & Development, 46*, 375-381.
- Goffman, E. (1963). *Stigma*. London: Penguin.
- Haegle, J. A., & Hodge, S. (2016). Disability discourse: Overview and critiques of the medical and social models. *Quest, 68*, 193-206.
- Hunt, B., & Hunt, C. S. (2000). Attitudes toward people with disabilities: A comparison of undergraduate rehabilitation and business majors. *Rehabilitation Education, 14*, 269-283.

- Kağıtçıbaşı, Ç., & Cemalcılar, Z. (2017). *Yeni insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kozan, K. (1983). Davranış bilimleri araştırmalarında sosyal beğenirlik boyutu ve Türkiye için bir sosyal beğenirlik ölçeği. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 10, 447-478.
- Krahé, B., & Altwasser, C. (2006). Changing negative attitudes towards persons with physical disabilities: An experimental intervention. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 16(1), 59-69.
- Marks, S. B. (1997). Reducing prejudice against children with disabilities in inclusive settings. *International Journal of Disability, Development and Education*, 44, 117-131.
- Martin, H. L., Rowell, M. M., Reid, S. M., Marks, M. K., & Reddihough, D. S. (2005). Cerebral palsy: What do medical students know and believe? *Journal of Paediatrics and Child Health*, 41, 43-47.
- Nederhof, A. J. (1985). Methods of coping with social desirability bias: A review. *European Journal of Social Psychology*, 15, 263-280.
- Schwartz, C., & Armony-Sivan, R. (2001). Students' attitudes to the inclusion of people with disabilities in the community. *Disability & Society*, 16, 403-413.
- Slevin, E., & Sines, D. (1996). Attitudes of nurses in a general hospital towards people with learning disabilities: Influences of contact, and graduate-non-graduate status, a comparative study. *Journal of Advanced Nursing*, 24, 1116-1126.
- Şahin, H., & Akyol, A. D. (2010). Evaluation of nursing and medical students' attitudes towards people with disabilities. *Journal of Clinical Nursing*, 19, 2271-2279.
- Tervo, R. C., & Palmer, G. (2004). Health professional student attitudes towards people with disability. *Clinical Rehabilitation*, 18, 908-915.
- World Health Organization (WHO). (2015). *WHO global disability action plan 2014–2021: Better health for all people with disability*. Geneva, Switzerland: WHO Press. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/199544/9789241509619_eng.pdf?sequence=1
- Voh, J. (1993). On belonging: A place to stand, a gift to give. In A. P. Turnbull, J. A. Patterson, S. K. Behr, D. L. Murphy, J. G. Marquis, & M. J. Blue Banning (Eds.), *Cognitive coping, families and disability* (pp. 151-163). Baltimore: Brookes.
- Yazbeck, M., McVilly, K., & Parmenter, T. R. (2004). Attitudes toward people with intellectual disability: An Australian perspective. *Journal of Disability Policy Studies*, 15, 97-111. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/240731471_Attitudes_Toward_People_with_Intellectual_DisabilitiesAn_Australian_Perspective